

Рибачук Д.О., Ткаченко А.О.

студенти Навчально-наукового юридичного інституту

Національного авіаційного університету,

м. Київ, Україна.

Науковий керівник: Радзівіл О.А., к.ю.н., доцент

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРИРОДНОГО Й ВОЛЕУСТАНОВЛЕНОГО ПРАВА В СОЦІАЛЬНІЙ ТА КУЛЬТУРНІЙ ДИНАМІЦІ

З огляду на динаміку сучасних процесів, прогрес людства розуміється як повільне втілення значно складніших тенденцій, на які тривалий час не звертала увагу західноєвропейська наука: крім поступу, в історії виявляються флуктуації різних масштабів, які мають характер спонтанних коливань колективних прагнень того чи іншого суспільства на основі природних констант людської природи, посилені і об'єднані, як об'єктивними обставинами, так і доміантними настроями, які формуються на основі відображення цих обставин в колективній свідомості. Саме засоби і характер формування колективної свідомості, які, в свою чергу, спираються на певний узагальнений рівень світогляду, визначають специфіку системоорганізуючих чинників, об'єднаних в культурі того чи іншого суспільства, важливою складовою якої є право і правова свідомість.

Якщо в попередні історичні епохи публічні порядки, недружні людській природі, могли існувати тривалий час за рахунок повільної реакції населення, то сучасні інформаційні мережі можуть на порядки – як зміцнити солідарність суспільства, при наявності доброї волі його членів, так і посилити руйнівні процеси в ньому через маніпуляції масовою свідомістю, включаючи й недобросовісне використання наукових досягнень. Кризовий перехідний стан, в якому опинилося зараз міжнародне співтовариство після більш ніж півстоліття відносного миру, потребує від філософії права пошуку адекватних засобів гармонізації природних прав з публічними порядками місцевого, національного, регіонального та глобального рівнів і добросовісного поширення наукових знань, особливо в сфері знань про людину й суспільство.

Метою цієї роботи є узагальнення фундаментальних історичних тенденцій співвідношення природного і волеустановленого права через аналіз філософсько-правових теорій та історичні свідчення. Відповідно, були визначені три основні завдання:

1) дослідити динаміку філософської думки про співвідношення природи людини і правових та інших соціальних норм, відповідальних за формування і підтримку публічного порядку;

2) проаналізувати історичні закономірності в утворенні відомих типових правопорядків, виходячи з припущення, що вони склалися як наслідок домінування тих чи інших типових індивідуальних мотивацій в тій чи іншій типовій соціальній групі;

3) визначити зміст і основні характеристики концепції «людського виміру» як засобу підпорядкування діяльності публічних установ науково обґрунтованим потребам людини, враховуючи специфіку окремих соціальних груп та вікових категорій осіб жіночої й чоловічої статі.

1. Філософська думка про співвідношення природи людини і права

Філософська думка стала знаковим явищем періоду античності, коли сформувалося вже друге в історії «покоління» цивілізацій. Найсуттєвіша її відмінність – відокремлення політики від релігії, а філософії від міфу: політичні інститути еллінського полісу стали «буфером» між примхами Природи і окремо взятою людиною»

Вже в ранніх джерелах давньогрецької філософії виявляється основна ідея суспільного життя еллінського міста-держави, побудована на спільній підтримці громадянами гармонії суперечливих інтересів. Проте перші форми втілення цього принципу стосувалися законів природи. Анаксимандр вчив, що природа – це система протилежних властивостей, і основою дотримання гармонії є пропорційність суперечливих начал. Піфагорейці займалися пошуком величин, які б забезпечували таку гармонію в індивідуальному та суспільному житті.

В «школі еллінської демократії» – Афінах склалися найбільш досконалі політичні ідеали, втіленням яких вважається промова Перікла в якій він пишається тим, що Афіни краще, ніж інші держави-поліси засвоїли таємницю того, як дати змогу своїм громадянам об'єднати турботу про свої приватні справи з участю у громадському житті. На думку Себайна і Торсона афінський ідеал політичного життя визначив два стовпи системи демократії: свобода і повага до Закону. Перший ідеал свідчив про повагу до розвитку природних здібностей людини, другий – про розуміння важливості підтримки в громадянах політичної дисципліни.

Аристотель, можливо, перший чітко розділив все право на дві частини: на мінливі людські постанови і на незмінне веління природи. Серед іншого, його вчення про «справедливість урівнюючу» і «справедливість розподільчу» (або «справедливість по заслугам») заклало початок розуміння того, що норми організації людських колективів можуть бути зв'язані з особливостями людських прагнень, які для жінки і чоловіка відрізняються саме в силу їх природи.

В Європі, після панування схоластики середніх віків, філософія відродилася в новий час. Концепції природного права нового часу відображали досить різні прагнення авторів. За І.Ф. Шершеневичем природне право в цей час розумілося принаймні в чотирьох варіантах: як методичний прийом (як би регулювалися суспільні відносини, якби не було держави і її законів); як на історичну гіпотезу (як регулювалися суспільні відносини до виникнення держави); як юридичний і політичний ідеал (право, яке має діяти замість дискредитованих державно-правових інституцій, сучасних тим чи іншим авторам); як діюче право, що застосовується «там де мовчать закони».

Методологічною основою природного права став філософський раціоналізм, який виходив з ідеї, що індивідуальний людський розум є елементом Світового Об'єктивного Розуму, що і обумовлює його спроможність усвідомлювати світові закони. На основі концепції природного права Гуго Гроцій поширив запропонований Аристотелем поділ права на природне і волеустановлене – на відносин між народами, а Т. Гоббс – договірну теорію походження держави. Надалі ця теорія знайшла розвиток в роботах Дж.Локка, Ж.-Ж.Руссо, Ф. Енгельса та ін.

Розроблена Г. Гроцієм концепція волеустановленого правового регулювання міждержавних відносинах, була продовжена І. Кантом в його роботі «Ідея загальної історії у всесвітньо-громадянському плані» 1784 р. За Кантом, ідеалом і найважчим завданням роду людського, до якого його змушує прагнути природа, – є досягнення всезагального правового громадянського суспільства, в якому тільки й можлива реалізація вищої мети природи – повний розвиток чеснот, закладених в людині. Досягненням цього плану природи має бути внутрішній і, для цієї мети, – зовнішній досконалий громадянський устрій для всіх держав і народів. Виходячи з цього, Кант визначає головне завдання філософів: створення і викладення системи історії – як плану природи, спрямованого на удосконалення громадянського об'єднання людського роду.

Початок розвитку соціальних наук в ХІХ ст. відбувся в руслі натуралізму, на зміну якому досить швидко прийшов суб'єктивізм, дві важливі новації якого заклали специфіку соціальних наук: перша – врахування впливу волі вибору і цілеспрямованої поведінки при дослідженні людини й суспільства; друга – врахування обумовленості наслідків дослідження – характером самого суб'єкта дослідження, що тягне відносність відображення об'єктивної реальності. Зокрема, М. Вебер увів поняття «соціологія (філософія) розуміння», яка виходить з того, що суспільні відносини є людськими настільки, наскільки вони будуються на загальному розумінні суб'єктами суспільних відносин сенсу дій – своїх та інших членів суспільства.

2. Трансісторичний аналіз втілення природного права в організації соціальних систем

Коллективні суб'єкти історичного процесу, відомі під назвою «народи», в роботі представлені в роботі в шести «ідеальних» формах: трьох видах «елементарних» колективів (рід, територіальна громада і корпорація) і трьох видах «великих суспільств» (родоплемінні суспільства, суспільства-будівничі регіональних цивілізацій і громадянське суспільство). Соціальні системи обох (умовно мікро- і макро-) рівнів – є абстрактно типовими, маючи здатний «тиражуватися» принцип організації; реально, безумовно, мали місце проміжні форми та історичні й географічні відмінності.

Вже три «елементарні» види типових колективів різняться між собою часом їх появи й тривалістю в історії, а головне – співвідношенням в них «генетичних» та «корпоративних» системотворчих чинників.

Генетичні чинники діють трансісторично, як найбільш витримані в історії константи, тоді як відкриття людством нових, усе більших за масштабом й складніших за організацією форм втілення корпоративних чинників – стало головним змістом історії після «неолітичної революції».

Історично першим типом колективів став первісний рід, який був єдиною формою спільного проживання та розселення людських спільнот від верхнього палеоліту до неоліту (40 – 8 тис. до н.е.), а також єдиним суб'єктом «міжнародних відносин» у найширшому їх тлумаченні. За кілька десятків тисяч років соціально-правові уявлення людини, що сформувалися в межах первісного роду, багаторазово вербалізовані й переусвідомлені у міжродових зносинах, закріпилися в найбільш консервативній і спільній для всіх гілок людства складовій їхніх культурних традицій – першому волеустановленому «первісному праві

родів», основним історичним здобутком якого стала стійка, закріплена на глибинних рівнях людської свідомості гармонійність природного права чоловіка й жінки, а на його основі – і загальна гармонія всіх інших аспектів родових та міжродових відносин.

Впродовж другої половини своєї історії (після неолітичної революції) людство почало інтегруватися у все складніші об'єднання. І хоч в планетарному масштабі «право родів» домінує й надалі, але з неоліту на Середньому Сході з'являються спеціалізовані колективи, в яких «донеолітичний» баланс чоловічого й жіночого природного права було істотно порушено: в ранніх пастуших родах уперше в історії системно закріплюється повновладдя чоловіка, в ранніх територіальних громадах землеробів панує матріархат, формуючи відповідні квазіправові системи. На основі подальшої стратифікації територіальних громад формуються професійні корпорації, які стають основою станово-кастової організації регіональних цивілізацій.

По-різному комбінуючись у різних історичних та географічних умовах, елементарні колективи і їх нормативні системи включаються у макромасштабні соціальні системи – «суспільства як одиниці історичного дослідження» А. Тойнбі, який виділив два їх види: «примітивні суспільства» і «суспільства - будівничі регіональних цивілізацій». В розвиток його поглядів, з нового часу в історії людства можна виділити утворення третього виду – «громадянського суспільства», яке перебуває в процесі становлення і набуває ознак глобального.

3. Концепція «людського виміру» як шлях до узгодження публічного порядку і природи людини

Впродовж останнього століття світоглядні зрушення в науках про людину і суспільство стали основою нової парадигми для всієї системи знань, яку умовно визначено як «антропоцентризм» – посилена увага наук і публічних установ до людської особистості, через яку реалізуються всі потенційні властивості людства. В правознавстві нова парадигма сприяє усвідомленню: по-перше, первинності, по відношенню до колективної правосуб'єктності, – індивідуальної правосуб'єктності, джерелом якої є константи психофізичні природи людини; по-друге – багаторівневості суспільних відносин і можливості кожного рівня впливати на хід соціальної й культурної динаміки; це, в свою чергу, сприяє усвідомленню того, що вирішальним чинником забезпечення публічного порядку є не стільки вибір одного з таких рівнів в якості привілейованого (для позитивістського підходу – це рівень публічних

повноважень держави), скільки визначення правил узгодження колективних інтересів між основними історично усталеними формами організації суспільних відносин. В контексті цих зрушень знаковою стала концепція «людського виміру» вперше сформульована під час форуму НБСЄ у Відні (1986–1989 рр.).

Діяльність НБСЄ/ОБСЄ з «людського виміру» є важливою складовою комплексної концепції безпеки, яка охоплює, принаймні, сім напрямків, в яких держави-члени ОБСЄ беруть зобов'язання втілити рекомендовані норми і заходи в організацію свого публічного порядку.

Ідеалом концепції «людського виміру» є поступове й системне впровадження – через правове, політичне, інформаційне та інші соціальні середовища – рекомендацій для діяльності органів влади, соціальних служб, телевізійних та інших комунікацій, органів місцевого самоврядування тощо – для ефективного забезпечення ними «дружнього» клімату в суспільстві, який би максимально сприяв розкриттю «людського потенціалу», з врахуванням особливих потреб для осіб різної статі й вікових категорій. Ці рекомендації розроблюються на основі сучасних досягнень наук про людину і стають частиною права як «соціальної інженерії». Для успішності цієї роботи в суспільстві має панувати довіра, яка від міжособистісних взаємин – до відносин громадянина з публічними установами – втілювала б природу права як системи солідарних взаємоочікувань, тобто усталених надійних відносин, врегульованих правом, зорієнтованим на суспільний добробут.

В роботі проведено аналіз філософських поглядів на співвідношення природи людини і вимог публічного порядку, в якому відбувається її становлення. Природне право розуміється як безпосередня реалізація констант психофізичної природи людини, волеустановлене право є нормами обумовленими обставинами місця і часу, що більш чи менш вдало адаптують певну соціальну систему до її середовища.

Простежені трансісторичні тенденції в утворенні типових форм соціально-правової організації колективних суб'єктів історичного процесу: трьох типів елементарних колективів (роди, територіальні громади, професійні корпорації) і трьох видів «великих суспільств» (родоплемінні, будівничі регіональних цивілізацій і глобальне громадянське суспільство).

Сучасні стандарти дружнього до людини публічного порядку формуються в рамках концепції людського виміру ОБСЄ, яка є однією з

найбільш ефективних програм втілення антропоцентричних підходів до права.

УДК 342.7(043.2)

Нікітіна С.В.

студентка НТУУ «КПІ імені Ігоря Сікорського»

м. Київ, Україна.

Науковий керівник: Тараненко М. Г., к.і.н., доцент

ДО ПРОБЛЕМИ ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЖІНОК В УКРАЇНІ

Права жінок є невід'ємною частиною будь-якого суспільства, адже за станом захищеності прав жінок визначається рівень демократизації у будь-якій країні. Тому ми вважаємо дану проблему однією з головних на сучасному етапі розвитку України. За період незалежності в Україні спостерігається стійка тенденція дискримінації за гендерною ознакою. Провівши анонімне опитування ми визначили, найбільш поширені випадки порушення прав жінок, зокрема, це:

1. В українському суспільстві за період незалежності сформувалась думка про те, що «високопосадовцями можуть бути лише чоловіки, жінкам не місце у політиці». Зазначимо, що за офіційними даними із загальної кількості депутатів Верховної ради лише 52 депутати є жінками [1]. Зауважимо, що колишні керівники нашої держави, зокрема, М.Я. Азаров та В.Ф. Янукович, вважали, що проводити реформи – це не жіноча справа, у той час як у всьому світі жінки зробили великий внесок у політику [2].

2. Жінки частіше за все піддаються насильству у сім'ї. Близько 70%, а насильниками у 90% виступають чоловіки, за статистикою Національної поліції за 2017 рік. Зазначимо, що чимало фактів насильства у сім'ї замовчують дуже багато жінок, тому що вони зневірилися у те, що їх права можуть захистити. [3] Для посилення боротьби з домашнім насильством 6 грудня 2017 року Верховна Рада України ухвалила законопроект «Про запобігання та протидію домашньому насильству», що є великим кроком для подолання цієї проблеми.[4]

3. Жінки частіше за все стають об'єктом приниження гідності та образ з боку політиків, державних службовців, журналістів тощо. Про це